

Què va passar, Wanouulé?

de Layla Nabulsi

Traducció de Rodolf Sirera

Nota introductòria

Carles Alfaro

La violència és una de les conductes o de les expressions humanes que, contemplades sobre l'escenari d'un teatre, tenen totes les de perdre. Amb això vull dir que és una batalla perduda. Com a director, quan veus o et trobes un moment de lluita física o una situació on la temperatura és molt alta, normalment hi ha una inèrcia a excedir-se. Dins el marc de l'escenari, l'espectador percep la violència amplificada, fins a un punt en què queda, al meu entendre, fora de lloc: en comptes d'endinsar-te en la situació, te'n treu.

Quan el teatre vol convertir-se en una mimesi de la realitat, sempre assisteixes a una derrota, a banda de les moltes altres derrotes que pot patir el teatre enfront d'altres manifestacions artístiques, i sobretot tenint en compte la tecnologia d'avui dia.

Una cosa que sempre s'ha dit —i és necessari que així sigui— és que el teatre és l'espai de la poètica. L'imaginari poètic és l'espai natural del teatre. És clar que la violència pot ser poètica, i probablement fins i tot pot ser més virulenta justament feta amb po-

ètica. No crec que a l'espectador el pertorbi més fàcilment la violència si és expressada d'una manera il·lustrativa, descriptiva de la realitat. Trobo que per identificar-se amb una situació violenta és necessari que l'actor personalitzi aquesta violència, no tant mostrant-la sinó més aviat identificant la seva cèl·lula de connexió amb l'ànima d'aquell personatge, amb la vivència que suposa en aquell personatge. Si s'aconsegueix transmetre el motor, la pulsio de la violència i no tant la seva visualització, és quan realment l'escena resulta violenta, quan realment posa els pèls de punta. És llavors quan, com a espectador, t'espanta la teva pròpia connexió amb allò que tens davant, a l'escenari. Almenys a mi m'ha passat. En canvi, ja poden treure litres de sang i crits a l'escenari, que no m'afecta. M'afecta molt més la por pel puntet de sang que m'he pogut fer al dit.

Crec que la violència és una de les accions més complicades i difícils de representar, probablement com el sexe. Hi ha radicalismes del comportament —que són molt a prop de l'animal que tenim dins— que dins

l'expressió formal teatral penso que no tenen gaire interès i que tenen poc a dir si no es treballen amb l'imaginari, si no es furga en el subconscient per esbrinar què comporta aquella conducta. Perquè, com a efecte teatral, són massa ingenus, i l'escenari no és un lloc gaire adequat. El cinema, en canvi, ho té més fàcil per treballar la vessant psicològica de la violència, per exemple. Fas un primer pla d'una mirada, poses una música de fons, i ja has creat una psicosi.

La violència psíquica i verbal és molt més atterradora que la violència física. Sol ser més virulenta i cruel que l'explícita. La paraula com a bisturí d'especulació de les relacions humanes. Harold Pinter n'és el mestre.

Com a espectador i com a director, el que més m'interessa damunt l'escenari és quan es tracten les vicissituds d'un personatge que van més enllà del personatge mateix; és a dir, quan ni tan sols el mateix personatge se n'adona, o fins i tot quan l'espectador se n'adona molt abans que el personatge. És aleshores que sorgeix el meu interès. Si jo, com a espectador,

em sento massa al·ludit, em molesta, em retrec. M'interessa més el voyeurisme, en el sentit que sóc jo el que capta, el que descobreix, el que connecta certes coses que passen allà davant i, fins i tot, el que dubta si està relacionant bé o no les coordenades de la situació perquè el comportament del personatge no és explícit, perquè ni tan sols el personatge n'és conscient. Finalment, és un mateix qui fa gran la catarsi. Allò que succeeix a l'escenari ha de ser el que provoqui, no l'evidència. I crec que la violència o la por —que estan molt a prop— són sentiments que van més enllà de la pròpia voluntat d'algú i, per tant, del personatge. I quan tractes això és quan és realment interessant.

Quan vaig muntar *Macbeth*, vaig fugir de gairebé totes les escenes bèl·liques, excepte d'una que no vaig poder evitar. La part bèl·lica, condemnada a retòrica èpica, en Shakespeare no m'interessa. M'interessa quan hi ha dos o tres personatges, o quan estan sols, perquè és quan hi ha les grans contradiccions, els grans debats, els grans diàlegs, allò que et queda sempre d'alguna de les seves

obres. Si ho penses bé, mai no et queden les parts èpiques: probablement eren un impost revolucionari d'una època on l'autor havia de guanyar-se el pa. Són aquells moments de soliloqui allò que resta universal i atemporal. Però tornant a l'escena en qüestió, es tracta del moment en què comencen a clavar-se punyals i... sang, sang, sang, sang. És el final. I vaig decidir que, en lloc de punyals, fossin armes de foc. Estrany en mi, tenint en compte que sóc una persona que troba imprescindible la contemporaneïtzació dels clàssics, però la contemporaneïtzació d'allò universal i atemporal, és a dir, del pressentiment intern, i no simplement una actualització il·lustrativa de referents com el vestuari, les armes o iconografia diversa. Però passava el següent: si ets en una nau (antic escorxador, ara les naus del Teatro Español de Madrid) de cinquanta metres per gairebé setanta metres d'escenari, si fas sortir una espasa, el perill entre dues persones és a dos metres; ara bé, si fas sortir una arma de foc, el perill el tens ja a vint metres de distància. Va ser aquest i no cap altre l'únic sentit que vaig trobar al fet d'escollir armes de

foc. Psicològicament, amb una arma de foc a vint, trenta metres, la vida està en risc. Malgrat tot, la percepció d'una lluita a escena continua incommo-dant-me i semblant-me absurda i ridícula, contra natura; és una situació que et retorna, et recorda que ets en un teatre i que mai no es dispararan de veritat (afortunadament). En una ficció com el teatre, quan l'acció se situa en la frontera de la vida i la mort sempre és molt complicat. Perquè en el cinema, per exemple, tu ja ets dins de la ficció, la càmera/pantalla té una capacitat hipnòtica més gran que el teatre. El teatre també és visual, però mitjançant la paraula. És la paraula que ens porta a l'imaginari amagat de cadascú. Tant de l'actor com de l'espectador.

I a *Wanoulelé* passa el mateix. També és una batalla perduda intentar interpretar una senyora que ha passat el que ha passat en aquell genocidi rwandès. L'única manera és la poètica. Com sinó es pot apropar una actriu a un personatge així? O a *Nascuts culpables*, una altra història que vaig dirigir de testimonis reals de descendents d'antics nazis en la qual els per-

sonatges s'assabenten que el seu avi o el seu pare ha estat carnisser de l'holocaust. Només es podia fer a través de l'imaginari. Tenir la gosadia i l'arrogància d'intentar reviuire una cosa així és quasi insultant, irreverent, i està condemnat a un resultat d'un melodrama que, a més de fastigós, és inútil. Jo crec que només pots intentar ser portaveu d'aquella veu que ja no hi és, i així sí que pots tenir la possibilitat d'enfrontar-te al repte amb tota honestedat. Però sempre com a portaveu, perquè és un tema molt delicat. En el cas de *Nascuts culpables* encara és més fort, perquè eren testimonis reals de gent que havia dit allò i que encara era viva. Paraules absolutament reals. Teatre-document.

De vegades volem emocionar tant que creem rebuig. No s'ha d'intentar emocionar, sinó provocar que l'altre descobreixi, que pugui personalitzar. No donar-ho tot fet. Un actor no hauria de voler plorar. En tot cas, és l'espectador qui hauria de plorar, si és el cas. I crec que no ho podem aconseguir mitjançant la il·lustració. El millor anunci que he vist a la vida és aquell en què un nadó s'acosta amb

un xumet cap a la tele i l'hi vol donar a un nen famolenc que plora. Jo no he vist res que pogués commoure més que aquesta imatge. És un exemple de com pots transmetre una cosa que és molt violenta de la manera més contradictòria. Aquest és un treball associatiu, no un treball de plasmació. I la poesia és això, un treball d'associació. I aquest és el nostre

camp. Estic segur que a la persona a qui se li va acudir l'anunci el va treure d'una vivència personal. Potser va veure's commoguda pel seu fill i aleshores va fer una associació provocada per una cosa que realment va sentir. I això és buscar l'honestedat.

Carles Alfaro
és director d'escena.

Què va passar, Wanoulelé?

de Layla Nabulsi

Què va passar, Wanoulelé?

De dalt de les muntanyes fins al racó més profund de les valls

què va passar, Wanoulelé?

Vine, filla meva, vine al meu costat.

No et moguis.

És millor no sortir.

Morirem aquí, filleta meva,

Acabarem per adormir-nos de gana, de set,

al ventre de la terra si és que la terra no s'enfonsa també.

Wanoulelé

Els guàrdies van disparar i l'avió es va estavellar;

l'odi, la set de venjança i de poder que corre per les seves venes
ho ha enverinat tot.

Què va passar?

El foc que es covava al llarg de tants anys de falsa pau ha esclatat.

De muntanya en muntanya, crits de fúria i després trets, i cops
de matxet,

i cop al cap, cop al ventre, cop al clatell;

els budells s'escampen,

pertot arreu, pertot arreu, bassals de cervells, d'estòmacs, ca-
mes, braços,

caps que roden per terra, amb els ulls plens d'espant.

Wanouulé,

des que tenim memòria no s'ha vist res semblant.

Diuen que van ser els altres els que van disparar primer,

els que vivien a l'altre costat de la frontera;

diuen que van ser els blancs els que van disparar;

diuen que qui va disparar va ser la guàrdia del president;

diuen que han començat les massacres,

diuen que gernacions d'homes borratxos i armats

sorgeixen de la terra i dels boscos per matar-nos:

a tots.

No s'ha vist mai res semblant.

Als homes els tallen el sexe i els hi fan empassar;

a les dones prenyades els obren el ventre i estavellen els fetus
contra els murs;

empastifen de semen les noietes i després les ofeguen en la sang
dels seus pares;

obliguen els fills a torturar les seves mares i les seves germanes,

a assistir a la lenta agonia de les seves famílies i, després, els em-
palen en les llances dels avantpassats i els llencen dins de
les cabanes, abans de calar-hi foc.

Als soldats blancs, armats fins a les dents, els han ordenat no in-
tervenir.

Els blancs tenen por. S'han reagrupat a l'escola dels seus fills i es-
peren els avions enviats des d'Europa per salvar-los.

Al cap de tres dies de massacre, fugen a corre-cuita sense necessi-
tat que els ho tornin a dir.

Au, vinga, ràpid!

Abandonen les seves mansions i les seves ampolles de whisky.

Ei, blancs, bon viatge!

Tornareu quan les coses vagin millor, quan la major part de no-
saltres haurem mort, cosits a ganivetades o exterminats
per les epidèmies provocades pels cadàvers en descom-
posició.

Aneu amb cura. Les vostres vides valen prou més que les nostres.

I se'n van, escortats per les seves tropes internacionals.

Cada país blanc evacua els seus súbdits blancs.

Abandonen la colònia i deixen el lleó que s'empassi la gasela, la
gasela que aixafi el mosquit.

Les carreteres són plenes de gent, milers d'homes, de dones,

de nens que estenen els braços cap als camions protegits pels
soldats.

No crideu, germans, ells no us senten.

L'home blanc s'ha tornat sord i se'n va.

Ens tanca al nostre país.

Compleix ordres.

No et moguis, filla meva, dorm.

No escoltis com tremola la terra, ni els brams de les goles ta-
llades.

El núvol de l'agonia, feixuc com un ramat de búfals, vermell com
un camp de sorgo,

cobreix les nostres cases de fang, les nostres papaies, els nostres camps de te i de cafè; cobreix el camí i les mesquites de Kadhafi, cobreix les nostres vides de misèries, cobreix els nostres crits i els cadàvers dels nostres fills morts de manera violenta.

Wanouelélé,
reineta meva, la meva font d'aigua clara com el cel després de la pluja, comprendràs algun dia el que vaig fer?

Què va passar?

Cinc dies després del començament de les massacres, van aparèixer a casa nostra, de bon matí, quan el sol despuntava.

Feia dos dies almenys que no havien dormit ni s'havien tret del damunt la borratxera.

Els ulls injectats de sang i d'odi.

El teu pare no havia volgut anar-se'n ni amagar-se.

Podràs comprendre el que vaig fer?

El teu pare va voler quedar-se:

–Si me'n vaig, llum de la meva vida, ells es venjaran en vosaltres i jo, sense vosaltres, seria com un cec.

Li demano que se'n vagi, l'hi suplico, però ell continua negant-s'hi. Em diu:

–Aquesta vegada no escaparà ningú. És necessari que l'odi esclati, aquesta vegada arribaran més enllà de l'odi. No podem esperar res de la resta del món, perquè només els podem oferir un país devorat per la gangrena.

Els que van venir d'Europa s'apressen a fugir. Per ells, sempre serem uns negres que es maten entre ells, no està tan malament, potser servirà per regular el problema demogràfic. No sóc cínic, llum de la meva vida, crec que això és realment el que pensen.

–En què ens convertirem, llavors?

–En carn esguerrada, devorada pel terror i la pesta.

Ho diu tranquil·lament, resignat, impotent.

–Fugim, ens amagarem, no importa on, anem-nos-en!

–Per què? Són pertot arreu. Els nostres amics d'ahir han oblidat que eren els nostres amics. Cadascú a la seva, i Déu a la de ningú. L'única possibilitat que teniu de salvar-vos és que jo em quedi aquí, com un anyell la Nit del Sacrifici.

Durant quatre dies i quatre nits vam estar sentint la ràdio, sense moure'ns.

Deia que tots els blancs se n'havien anat, que deu d'ells havien estat degollats: per a ells, als seus països, banderes a mitja asta i exèquies oficials.

Al nostre país, cent mil cadàvers cobreixen els camins, les carreteres i els marges dels rius. Presoners amb pantalons curts color de rosa són els encarregats d'amuntegar-los en els abocadors dels camions de les escombraries.

El nostre país dels mil colors, la màgia de mil cops de matxet l'ha transformat en un altre país de color púrpura, la panxa ben plena de gana i de misèria.

La pudor dels cossos podrint-se ho impregna tot: com puc, filla meva, explicar-te una altra història que no sigui la del teu poble que mor?

La banda dels carronyers presidencials escup pertot arreu la seva bava de mort: sobre els camps d'arròs i els plataners, sobre els boscos d'eucaliptus, als llacs, als mercats.

No hi ha res per menjar.

Aquells dels nostres que no volien lluitar, ara es maten entre ells per un petit insecte.

No tinc cap excusa, només una, ínfima, haver intentat salvar la vida,

haver cregut que era possible, que algú faria alguna cosa,
que un blanc et prendria sota la seva protecció, que aconseguiria
fugir, que...

Dorm, filla meva, dorm. He de continuar parlant mentre esti-
guis desperta.

Tant de bo no despertessis mai.

Tant de bo morissis dolçament, en els meus braços, en l'escalfor
del meu cos,
sense crits, sense llàgrimes,
sense llum per no veure els torrents de sang que baixen de les
muntanyes.

Han arribat.

Podràs comprendre'm algun dia?

El teu pare els esperava.

Va dir: «Arribaran al matí. Borratxos i drogats. Inútil negociar,
resistir.

Obeeix-los en tot el que et manin, en tot el que vulguin.

Amaga la nostra filla a la maleta. Amb una mica de sort, no la
trobaran.

Dóna-li alcohol de plàtan perquè dormi i no plori.

A tu no et faran res. El teu pare era bruixot i la teva mare, dels
"seus".

Encara conserven els antics temors. Sobretot, no els provoquis, ni
els diguis res.

Obeeix.

Per mi, per la nostra filla.

No mostris el teu desacord.

Obeeix.

Et donaran un matxet, entre rialles.

En seran quatre o cinc, insolents, creguts del seu inesperat poder.

No supliquis, no demanis res.

No et mataran, però arribaran fins al límit de l'horror i de la hu-
miliació.

T'ordenaran que et despullis.

Obeeix.

T'ordenaran que els hi llepis, primer a un, després a un altre.

Obeeix.

T'obligaran a empassar-t'ho tot.

Obeeix. Empassa-t'ho.

No escoltis les seves rialles ni les seves burles.

A mi m'arrencaran la roba i entre dos em mantindran immòbil.

No diguis res.

Els nostres veïns vindran per veure què passa, ells no corren perill.

Alguns diran atrocitats sobre mi, m'escopiran al rostre.

No els escoltis, no els miris. Només és por i bogeria: oblida-te'n.

Després, hauràs de torturar-me i això durarà molt. Probablement.

Perquè voldran agafar-se el seu temps, gaudir de l'espectacle,
el sofriment fa que se'ls posi dura.

A partir d'aquest moment les nostres mirades ja no han de creuar-se.

No intentis mirar-me, pensa que tot ha acabat ja, que ja he mort,
que és l'única manera de salvar la nostra filla.

Plora, si vols, si pots. Això els agradarà, la dignitat els excita.

T'exigiran que em torturis, lentament.

Volen els meus crits, una llarga agonia, un sofriment com cal.

Volen veure't vessar la meva sang,

volen veure com m'obres les venes i les entranyes,

volen veure't perforar-me els ulls i tallar-me les mans,

volen veure com em fas a trossos com si fos una cabra,
potser fins et demanaran que mengis la meva carn.

Obeeix.

Buida la teva ment de qualsevol pensament.

Sigues una bèstia, sigues cega com ells, mentre els tinguis al davant.
Saps que m'estimo més morir a les teves mans que a les seves,
el sofriment seria més gran encara.

Creu-me, tot passarà com t'ho acabo d'explicar.

Prepara't per a coses encara més horribles, la seva imaginació
no té límits.

Quan a la fi hagi mort, se n'aniran, tips de venjança per un pa-
rell d'hores.

Caldrà, llavors, que cremis les meves despulles perquè no es po-
dreixin.

I quan acabis, hauràs de cavar, cavar, cavar un amagatall per a la
nostra filla i per a tu.

Cavar, cavar, sota la nostra casa, que ningú no et vegi.

Que tothom pensi que la casa és buida...

Hauràs d'aguantar, aguantar. Menja insectes, menja el que sigui.

Això tant pot acabar de seguida com durar molts mesos.»

Això va ser el que em va dir, i no es va equivocar.

Tot va passar com ell havia predit.

Em van obligar a matar-lo amb les meves mans mentre tu dor-
mies a la maleta.

I el vaig matar, filla meva. Per què? Per sobreviure. De quina
manera?

Per mantenir quina esperança?

Wembe na

No hi ha oblit. Ara, al meu cor, hi ha amor per tu i odi per la res-
ta del món.

Wembe na

Els que van venir no són més culpables que les grans nacions
que donen diners a un bàndol o a l'altre.

Wembe na

Ara ningú vol saber res de la carnisseria que ells mateixos han
provocat.

Wembe na

Ens deixen a l'estacada, com si en la nostra història hi haguessin
participat només de passada,

com si de sobte renunciessin al dret de jugar al poli justicier.

I ara els lladres estan descontrolats, i als polis els fa por que els
enredin.

Wembe na

Cent mil morts per setmana, qui en dóna més?

Mentre ells ploren fins a la indecència pels seus deu súbdits as-
sassinats,

nosaltres cavem en la nostra memòria una fossa sense fons.

El dia que el vaig matar, et vaig deixar a la maleta i vaig aban-
donar la casa,

per fer creure tothom que me n'anava.

Els veïns em van veure marxar sense moure's. Un veí em va pre-
guntar on eres.

Els vaig dir que havies mort, perquè no anessin a casa i t'hi tro-
bessin, perquè no els ho anessin a explicar a ells.

Devia tenir l'aspecte d'una boja.

Vaig cremar les seves despulles al jardí i, en acabar, vaig agafar el
camí que voreja el riu.

Necessitava respirar, com si encara quedés aire per respirar.

Cau un sol de plom i aquest vent que tot ho asseca i aixeca pol-
segures,

veig homes i dones que caminen sobre els cadàvers d'altres ho-
mes i dones,

veig enormes ferides als cranis i als cossos dels noiets que han
aconseguit fugir,
veig una por atroç en cada mirada
i animals carronyers que descarnen cossos calents encara,
sento l'alè ardent de les vides que s'extingeixen,
el panteix d'aquells que ningú cuidarà,
la brutícia que tot ho envaeix,
els vòmits dels que ja no poden suportar la terrible pudor,
la immensa fatiga dels vells
els cossos convertits en esquelets dels que caminen sense saber
on anar.

Cal continuar caminant, continuar caminant, fins a la frontera.

Però quina frontera triar?

Els soldats i les milícies privades bloquegen les sortides.

Per què combatre per un país sense habitants?

Vaig arribar fins al poble del costat, en busca d'un dels meus
germans,

però el poble havia estat completament devastat.

L'únic que sé és que ell no era entre els cadàvers.

Vaig refer el camí en sentit contrari i em vaig asseure en un
marge.

Vaig veure passar centenars de peus, mentre esperava la nit
i després vaig tornar a casa meva i vaig començar a cavar...

Això no acabarà mai, filla meva,
mai no acabarà.

Els blancs diuen que tornaran, però no arriben.

Han donat suport primer als uns, després als altres,

i ara ja no saben a quin grup d'assassins han d'ajudar.

I encara que arribin, què faran? Què poden fer?

Fer veure que salven unes poques vides?

És massa tard.

Els nostres camps estan plens de mines, els nostres rius són rius
d'infeccions,

els nostres camins, font d'epidèmies.

El nostre país és un pou sense fons de misèries, de tasques
pendents,

de malalties per guarir, de precaucions a prendre, de ferides
per tancar.

El nostre país té les entranyes infectades. Fa pudor. El gos rabiós
de la memòria l'ha mossegat.

La bava groga goteja entre els seus llavis exangües.

Reineta meva,

fa dies que només surto de nit per trobar una mica d'aigua.

Els nostres veïns se n'han anat.

He oblidat com és el sol, potser ells l'han assassinat també,

potser la lluna que em guia no és sinó l'últim vestigi d'una vida
somiada.

Ja no queda aigua als pous.

He d'anar a sis quilòmetres d'aquí, fins al riu, on floten els ca-
dàvers.

Al principi, encara hi trobava alguns vells, no els quedaven
forces per fugir,

però les últimes vegades ja no hi havia ningú.

La nostra vall sembla haver quedat completament deserta.

És una sort.

L'única que hem tingut fins ara, amor meu.

Almenys puc fer foc per bullir aquesta aigua verinosa sense que
ens descobreixin.

De dia, en la llunyania, se senten encara explosions.

La guerra encara no ha acabat,

els combatents, com els animals carronyers, continuen devorant-se entre ells,
però, de moment, sembla que s'han oblidat de nosaltres.
És una sort, amor meu. Potser tenia raó el teu pare.
Potser haurem d'aguantar alguns mesos, potser anys, en aquest forat.
Mentre ells no se'n recordin i jo continuï trobant aigua, estem salvades.
Esperarem aquí, fins que escoltem els tambors de pau i les salves d'alegria,
esperarem que pel camí tornin els refugiats, més escanyolits que mai,
però sense la por enterbolint-los els ulls;
esperarem fins que tornem a sentir cantar els nens a l'escola,
fins que tornem a sentir passar els avions de les línies aèries.
I aquest dia, amor meu, reineta meva, filla d'un continent sense futur, et carregaré a l'esquena i caminaré contra corrent fins que els meus ossos ja no puguin més
i deixarem aquest infern novament ajornat.
Seguiré el curs del Nil fins a la terra dels egipcis, i allí pujarem a un vaixell per creuar la mar
i ens n'anirem a viure molt lluny, on hi ha el fred i la pluja.
T'ho prometo, filla meva que dorms, quan aquesta guerra s'acabi, ens n'anirem d'aquí.

Maig de 1994

Nota: *Què va passar, Wanouulé?* es va estrenar l'11 d'octubre del 2007 al Festival Temporada Alta, al Teatre de Salt, amb Vicenta N'Dongo, direcció i espai escènic de Carles Alfaro, i producció de Moma Teatre.

